
F R E D E R I C C H A U M E

EL NOU PARADIGMA DELS
ESTUDIS DE TRADUCCIÓ
(NOTES ARRAN D'UN ARTICLE
DE MONA BAKER)

Des de la dècada de 1980, i en especial, a partir de 1995, amb la publicació de la rigorosa obra de Gideon Toury *Descriptive Translation Studies and Beyond*,¹ la investigació predominant en traducció ha seguit els patrons de l'anomenat *descriptivisme*, un paradigma d'estudi de la traducció, que focalitza l'atenció en els textos meta traduïts i la cultura on s'insereixen, i que aposta per una metodologia que pretén descriure de manera més o menys asèptica els comportaments traductors en un temps i espai determinats. Els investigadors recullen generalment un corpus limitat i homogeni, es proposen descobrir pautes o patrons de comportament al voltant d'un problema de traducció concret (com es transvasen els fragments humorístics dels textos, com es transvasen les unitats fraseològiques, com es tradueixen els títols dels films, etc.) i amb humilitat exposen els seus resultats, sense pretensions, en general, que aquests siguin representatius d'un corpus major que l'estudiat, ni que siguin vàlids per a totes les

1. Amsterdam, John Benjamins, 1995.

varietats de traducció. Els projectes d'investigació i les tesis doctorals en traducció dels darrers anys a l'Estat espanyol en són bona mostra, d'aquest plantejament epistemològic.

Una gran part d'aquests estudis està basada en l'anomenada *teoria de les normes*, un concepte provinent de la teoria del polisistema, que pretén definir el grau de recurrència d'aquests patrons de comportament en una cultura meta determinada. Així, amb una metodologia descriptivista l'analista explora els patrons recurrents dels textos traduïts en la cultura receptora, n'extrau recurrències microtextuals, i després compara aquestes recurrències amb els fragments dels textos origen que han donat lloc a les traduccions analitzades. Si el patró observat, el comportament descrit, les pautes analitzades són gaire recurrents, llavors parlem de *norma de traducció* (explicitació recurrent de referents culturals, adaptació constant d'unitats de mesura, naturalització d'institucions de la cultura origen, etc.). Aquestes tendències no estan exemptes d'ideologia, és a dir, en moltes ocasions, un patró recurrent de comportament respon a una *agenda de traducció*, o a una agenda del traductor.

L'article de Mona Baker que encapçala aquest número de *Caplletra* dedicat a la problemàtica de la traducció i el discurs és un bon exemple d'aquesta darrera tendència de fer una passa més enllà de la mera descripció de comportaments, per a arribar a esbrinar l'agenda més o menys oculta del traductor, o del client que fa l'encàrrec de traducció, com veurem més endavant.

Mona Baker ha estat una de les figures capdavanteres dels Estudis de Traducció en aquests darrers quinze anys. La primera obra de l'autora que va impactar en els investigadors i docents de la traducció, *In Other Words*² seguia els postulats de la lingüística funcional sistèmica i de l'anàlisi del discurs, en la mateixa línia que l'obra seminal de Hatim i Mason, *Discourse and the Translator*³ i, per altra banda, de la sociolingüística aplicada a la traducció en la línia de la magnífica obra de Juliane House *A Model for Translation Quality Assessment*.⁴ Hereva d'ambdues tendències, i d'aquest corrent discursiu procedent dels estudis coetanis de lingüística, el llibre de Baker culminava l'etapa en què la formació de traductors passava per l'anàlisi exhaustiva del text origen i dels problemes de traducció que potencialment podia plantejar un text per a una llengua o cultura determinada. El llibre de Baker, a més, afegia a les propostes anteriors un estudi detallat sobre l'equivalència lèxica i gramatical, dos aspectes que els

2. London, Routledge, 1992.

3. London, Longman, 1990.

4. Tübingen, Gunter Narr, 1976.

treballs anteriors havien deixat de banda, atès el seu enfocament purament discursivista, i per tant, textual, per sobre del nivell lèxic o gramatical.

Però l'autora va anar més enllà en el seu itinerari i aviat va dirigir la seua investigació cap als nous estudis sobre corpus, adreçant per tant els seus interessos cap a la metodologia descriptivista. Diversos articles, entre els quals es pot destacar el conegut "Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research"⁵ de 1995, incitaven els investigadors a renunciar als seus intents individuals d'analitzar un corpus reduït amb la intenció sana de descobrir patrons de comportament en un objecte d'estudi limitat, i passar a buscar aquestes tendències en *corpora* amplis, i per tant, més significatius.

La personalitat de l'autora, els seus orígens, així com probablement els fets transcorreguts en els darrers cinc anys en el món, van potser convidar-la a fer una altra passa important en els seus interessos investigadors, i enfocar la seua mirada cap als estudis sobre ideologia. Els avenços de l'Anàlisi Crítica del Discurs, o de la Semiòtica Social, o de la Teoria Narrativa, com és el cas en l'article que ens ocupa, li han servit de marc per endinsar-se en el nou corrent sobre ideologia i traducció que tanta bibliografia ha generat en els darrers anys. El seu llibre *Translation and Conflict: A Narrative Account*⁶ de 2006, és un bon exemple d'aquesta nova mirada cap a la traducció.

L'article que ara presentem basa la seua fonamentació teòrica en l'aplicació d'un concepte de la sociologia (disciplina de moda també en els Estudis de Traducció arran dels treballs de Pierre Bourdieu, o d'Óscar Díaz Fouces i Esther Monzó a l'Estat espanyol) i que té una clara ascendència en els treballs d'Ervin Goffman: la noció de *frame* i *(re)framing* en la teoria narrativa que Baker propugna, que s'ha traduït com a "marc" i "(re)emmarcament".⁷ Baker denuncia que la informació que rebem al món occidental sobre els fets ocorreguts entorn a l'anomenat *xoc de civilitzacions* respon sempre a una agenda intencionada que inclou traduir determinats texts (i no d'altres),

5. *Target* 7, 2: 223-243.

6. London, Routledge.

7. Cal dir que, en realitat, el terme "frame" s'ha vinculat sovint a plantejaments cognitivistes, mentre que en aquest cas correspon a un quadre de referències més sociològiques, com és el de Goffman. Bé podria especificar-se que es tracta d'un "marc contextual", i no pas d'un marc merament cognitiu, però s'ha respectat la literalitat de la traducció, que, a més facilitava la nominalització "(re)emmarcament" en català, terme habitual en parlar d'aquests temes. En tot cas, la traductora de l'article de Baker ha afegit un quadre d'equivalències terminològiques anglès-català ben explícit que deixa clares les opcions traductores.

i de determinada manera. El lector gaudirà d'exemples sucosos que li faran repensar el paper de la traducció al món actual, així com sobre la seua manera d'entendre la que ja s'ha anomenat per alguns –intencionadament– Tercera Guerra Mundial.

Amb independència de la línia argumentativa seguida per l'autora, i de la innovació i el mèrit derivats del fet d'aplicar conceptes procedents de la Sociologia, voldria reflexionar ara sobre alguns dels aspectes que esmenta i esmena al llarg de l'article. Un n'és la coartada construïda per abandonar els estudis sobre normes de traducció i saltar a un paradigma menys "asèptic" –terme que ella mateixa utilitza– i més compromès, com és el de la ideologia en traducció.

L'autora titlla de conservadors els estudis sobre normes de traducció, pel fet que aquests estudien el cànon en un moment i espai determinats. En termes de la teoria narrativa, l'estudi de les normes mantindrien o perpetuarien la narració imperant en una cultura determinada (per exemple, la idea falsa però molt estesa que tots els islamistes són extremistes, exemple utilitzat al llarg de l'article). Els estudis sobre normes, en descobrir patrons homogenis i recurrents en una determinada narració, promourien i legitimarien aquesta narració. L'autora utilitza les etiquetes que han rebut diversos conflictes recents del món actual, i mostra com el món àrab i el món occidental anomenen de manera diferent aquests conflictes. El lector descobrirà com la terminologia emprada en cada cas persegueix la consecució d'una agenda determinada, i especialment el lector occidental, els parlants de la llengua catalana en el nostre cas, entendran com la traducció dirigeix el discurs, selecciona el punt de vista i aconsegueix un objectiu concret. Amb tot, i malgrat sentir-nos compromesos amb el punt de vista que impregna l'article, hom no pot deixar de pensar que qualsevol exemple que demostre l'existència subjacent d'una agenda concreta es pot contrarestar amb d'altres que en demostren una altra. Baker ens mostra que el terme *Crisi del Canal de Suez* –terme que convida a resoldre la crisi, si més no, i per tant pot justificar una agressió–, és conegut en el món àrab amb el terme *L'agressió tripartida*, un punt de vista radicalment diferent dels fets ocorreguts a mitjan segle passat. Aquest terme difós en el món occidental no feia justícia al que realment va ocórrer en el seu moment si el comparem amb el que es va fer servir al món àrab. I així amb tants d'altres termes, que constitueixen narracions que van teixint la mirada i la comprensió del món de les societats que els generen. Admetem i critiquem en veu alta que el discurs occidental oculta intencionadament la vertadera naturalesa dels fets. Ara bé, quin terme seria el més adequat per descriure la carnisseria de l'11-M a Madrid? Atac terrorista o

reconquesta d'Al-Andalus? Preferim ara el discurs occidental o ens decanem pel discurs exogen? De nou ambdós termes acompleixen dues agendes diferents, i l'ús d'una o altra accepció és inevitablement fruit d'una postura ideològica. Siga com siga, l'ús d'un o d'altre terme en la traducció —aquests debats sempre allunyen el focus d'atenció cap a temes impropis dels Estudis de Traducció— hauria de ser pautat pel terme del text origen —ens agrada més o menys—, per la funció, per l'encàrrec, etc. No fer-ho així ens menaria segurament a una altra manera d'entendre la traducció: com a espai personal de realització individual, o fins i tot com l'exercici d'un cert egocentrisme que modela un text al gust exclusiu del traductor i no pas de l'autor. Si manipulem la traducció, tal com es postula des d'alguns corrents traductològics actuals, sembla ben difícil trobar una manera de conèixer les agendes dels altres. Les preguntes s'amunteguen, en aquest àmbit. Volem textos censurats per la ideologia del traductor, fins i tot en els casos en què per raons de solidaritat o compromís, intentem equilibrar ideologies objectivament perniciosos? Volem textos anotats, amb paratextos plens de raons que desmunten el discurs del text origen, com en els lúcids exemples de l'article de Mona Baker?

Aquestes discussions són molt presents en el món de la traductologia actual. El concepte de lleialtat, desenvolupat pel funcionalisme alemany,⁸ és ara posat en qüestió. Per als seus detractors, cal també recordar que els Estudis sobre Traducció tracten altres textos amb una càrrega substancialment menor d'ideologia, i que, per tant, el fet de desenvolupar paradigmes alternatius als canònics (com el funcionalisme alemany, per exemple) corre el risc de no abastar tots els objectes d'estudi possibles. La traducció d'un manual de rentadores, per exemple, seguiria reclamant una mirada funcionalista, atès que la mirada ideològica acabaria possiblement fent cloure els ulls, per avoriment, després de les tres primeres frases. La Traducció, amb lletres majúscules, no és només traducció literària o periodística, encara que aquestes especialitats donen més lluentor a les agendes ideològiques dels mateixos analistes.

Amb tot, podríem seguir les línies d'argumentació de l'autora en altres àmbits de la llengua catalana. Per exemple, en el model de llengua del doblatge al català de la televisió pública valenciana. Després d'una primera etapa en què la cadena pública de televisió controlava estrictament la selecció i la tria del lèxic, la gramàtica i la pronúncia del model de llengua utilitzat en les traduccions per al doblatge de les produccions

8. Entre altres, Christiane Nord, *Text analysis in Translation*, Amsterdam, Rodopi, 1991.

alienes, s'ha passat darrerament a una fase d'autocensura, atès que la institució ja fa anys que no controla explícitament aquest model. Els traductors, una vegada après el model de llengua que volia el seu client –un model de llengua debatible, en tot cas–, han fet seues les tries esmentades i ja fa anys que les utilitzen sense que ningú explícitament els hi oblige. Utilitzar “aquest” en comptes del ja institucionalitzat “este”, o emprar “dues” en els casos femenins del numeral “dos” no entra en l'agenda dels traductors, per por a la institució, per mera rutina, o fins i tot per convenciment. En qualsevol cas, i seguint les doctrines de l'article que presentem, l'ús de la llengua en la traducció per al doblatge o la subtitulació tampoc no és gratuït. Tanmateix, seguint l'exemple dels traductors egipcis a què es refereix l'article de Baker, en l'activitat quotidiana de la traducció audiovisual tenim un espai per a la resistència, un espai que de tant en tant ens permet d'incloure si volem aquests termes, i d'altres, explícitament prohibits en el passat, que, com a mínim, permetran a l'espectador qüestionar els fonaments ideològics de l'agenda institucional que guia l'opinió sobre la nostra llengua en els darrers anys.

En suma, el lector trobarà un text apassionat, engrescador, incitador a la discussió si molt convé. Un text de punyent actualitat que convida, com a mínim, a la reflexió i al dubte metòdic sobre tot allò provinent de l'estranger tal com ho llegim o escoltem als mitjans de comunicació; i, com a màxim, a la militància activa i a la resistència que pot convertir la traducció, d'una activitat asèptica, en una altra de compromesa.

FREDERIC CHAUME
Universitat Jaume I